

Bijeenkomst Hellingproef 28 april 2011

Personalisering en persoonscultus in de politiek

De personalisering van de Nederlandse politiek: is dat iets nieuws, en is dat een probleem? Tijdens de tweede bijeenkomst van het Jong Wetenschappelijk Bureau van GroenLinks proberen we deze vragen te beantwoorden. De avond wordt geopend door prof. dr. Remieg Aerts, hoogleraar Politieke Geschiedenis aan de Radboud Universiteit te Nijmegen. Hij betoogt dat de huidige personencultus in de politiek niet iets nieuws is. Voorbeelden hiervan uit het verleden zijn politieke boegbeelden als Domela Nieuwenhuis en Abraham Kuyper. Uit een meer recent verleden noemt Aerts als voorbeeld Joop den Uyl. Deze personen hebben allen als kenmerk dat ze een partij of beweging verpersoonlijken. Deze personalisering brengt met zich mee dat politici door kiezers op verschillende criteria - die vast moeten stellen of zij een goede leider zijn - worden beoordeeld.

De kiezer kijkt globaal naar vier kwaliteiten: competentie, integriteit, charisma en persoonskenmerken zoals uiterlijk, sekse en herkomst. Aerts stelt echter dat de persoonlijkheid van een politicus nog steeds niet zwaarder weegt dan factoren zoals de stand van de economie op dat moment, het advies van de stemwijzer, loyaliteit aan 'links' of 'rechts', programmapunten of één controversieel programmapunt. Hij stelt ook de vraag of mensen een halve eeuw geleden meer op het verkiezingsprogramma van politieke partijen letten dan nu. Volgens hem is het antwoord nee: waarschijnlijk maakten mensen vijftig jaar geleden ook dezelfde afwegingen, en speelde vooral de verzuiling nog een belangrijke rol.

Politieke partijen blijken volgens Aerts niet om te kunnen gaan met personalisering van politiek. Ze blijken niet goed in staat om politieke leiders uit te kiezen die voldoen aan de huidige verwachtingen van de kiezer. Vaak wordt er intern een kandidaat uitgezocht die de politieke partij in het verleden goed heeft gediend. Verkiezingen om het politiek leiderschap binnen een partij lopen meestal ook niet uit op een succes, waar de VVD een voorbeeld van was. De eenzijdige gerichtheid op de politiek leider van een partij veroorzaakt daarnaast scheefgroei binnen de partij: er ontstaat een te grote focus op de leider waardoor het gevaar van imagoslijtage op de loer ligt zodra een fout wordt gemaakt.

Hoe moet er met personalisering van politiek worden omgegaan? Aerts stelt dat het van belang is dat niet de *personen* het vertrouwen van de kiezer krijgen (geprivatiseerd vertrouwen), maar de *functiedrager*. Vertrouwen in de functiedrager moet het vertrouwen in en het aanzien van de Nederlandse politiek gaan verhogen. Aerts constateert dat politici vandaag de dag zich genereren voor het politiek bedrijf. Om het vertrouwen in de democratie te waarborgen moeten politici zich volgens Aerts eerder meer arrogant gedragen dan dat ze hun eigen positie en politiek in het algemeen kleiner proberen te maken: de politiek moet zichzelf niet verkleinen maar juist vergroten. Daarnaast zouden politici hun *beeldwaarde* moeten vergroten: dat wil zeggen dat politici niet zomaar voor elk televisieprogramma moeten aantreden, maar hun aanwezigheid in de media moeten doseren zodat het meer bijzonder is als een politicus een mediaoptreden doet. Kiezers vragen volgens Aerts om inspirerend leiderschap, hiërarchie en uitvoerende kwaliteiten.

Nationale helden

Dick Pels, socioloog en directeur van het Wetenschappelijk Bureau van GroenLinks benadert de persoonscultus in de politiek vanuit een andere hoek: grafmonumenten. Binnenkort wordt zijn lezing in de vorm van een artikel geplaatst op de website van het Wetenschappelijk Bureau. Om alvast een voorproefje te geven en een idee te geven van wat Pels heeft voorgedragen tijdens de bijeenkomst, lees je hier de inleiding op zijn lezing.

Toen de Kring der Wetenschap der Politiek onlangs zestig jaar bestond, vroegen de jubilarissen mij om te reageren op de volgende idiote stelling: *'Over zestig jaar wordt in de Nieuwe Kerk te Delft begonnen aan de bouw van het praalgraf van Geert Wilders'*. Leuk niet? Ik had natuurlijk nee moeten zeggen. Maar na een slapeloze nacht begon ik aan een diepgravend vergelijkend onderzoek naar vier grafmonumenten van Hollandse helden: dat van Willem van Oranje in de Nieuwe Kerk te Delft (1623, van de hand van Hendrik de Keyser), dat van Michiel de Ruyter in de Nieuwe Kerk te Amsterdam (1681, door Rombout Verhulst), het praalgraf van Pim Fortuyn in Provesano di San Giorgio della Richinvelda in de Noord-Italiaanse provincie Pordenone (2002, een eigen ontwerp?) en tenslotte de Geert Wilders Werken, de 21 bermmonumenten die de kunstenaar Jonas Staal in 2004 en 2005 realiseerde in de omgeving van Rotterdam en Den Haag.

Al meteen diende zich een eerste onderzoeksresultaat aan. Om een grafmonument te verdienen moet je blijkbaar worden omgebracht door een politieke of religieuze vijand. Willem van Oranje werd in 1584 te Delft door de katholieke fanaticus Balthasar Gerards vermoord. Michiel de Ruyter stierf in 1676 in de baai van Syracuse aan de gevolgen van een beenwond, toegebracht door een vijandelijke Franse kanonskogel. Pim Fortuyn werd op 6 mei 2002 doodgeschoten door de fanatieke dierenactivist Volkert van der Graaf. Welk jaartal zal voor Geert Wilders worden ingevuld? Ieder die nu leeft is immers in het bezit van een geboorteaar. Maar wat zal ons sterfjaar zijn? Of valt zo'n existentiële speculatie in de categorie 'strafbare bedreiging', zoals Jonas Staal ondervond, die door Wilders werd aangeklaagd vanwege 'bedreiging met de dood van een lid van de Staten-Generaal der Nederlanden'?

Vragen en discussie

Na de twee lezingen reageren Pels en Aerts op elkaar. In grote lijnen ze het met elkaar eens, maar op enkele punten leggen ze de nadruk ergens anders. Zo stelt Aerts dat de populariteit van Pim Fortuyn en Geert Wilders twee uitzonderingen zijn in een lange lijn van ontwikkeling van personalisering van de politiek. Pels ziet in deze twee politici echter een breekpunt met voorgaande decennia. Pels stelt dat politici zich moeten bekwamen in het naar de eigen hand zetten van de media in het huidige medialandschap met een duidelijke boodschap. Bij rechts lijkt dit volgens hem wel te lukken, waar dit links maar niet wil lukken. Aerts stelt echter dat het belangrijker is dat de politicus als functiedrager weer meer aanzien krijgt.

>> Bernard Manin (auteur van *The principles of representative government* (1997)) stelt dat het vertrouwen in het bestel er wel is, maar juist niet in de personen.

Aerts: Een zekere zorg over het vertrouwen in het bestel is er wel degelijk: het vertrouwen is dalende. Politici zullen echter het vertrouwen in het bestel moeten uitdragen in plaats van het kleiner te maken.

>> Waar ziet u in dat politici zich generen voor het politieke bedrijf?

Aerts: Er is een teneur van groot wantrouwen in de politiek. Politici willen zich conformeren aan deze publieke opinie en zetten zich af tegen het politiek bedrijf. Dit is kwalijk en schadelijk voor de politiek.

>> Hoe beoordeelt het electoraat de competenties van een politicus?

Aerts: Het gaat vooral om het idee van competentie. Het is een kwaliteit waar mensen naar zoeken, maar die zij met hun eigen criteria beoordelen.

>> U stelt dat het nieuw is dat mensen zich afzetten tegen het politiek bestel. Dit is toch niet echt een nieuw fenomeen? D'66 zette zich in de jaren zestig en zeventig bijvoorbeeld al af tegen het bestel.

Aerts: Er is een groot verschil met het afzetten tegen de politiek toen en nu. D'66 wilde toentertijd vooral het functioneren van de democratie verbeteren, huidige critici willen het politiek bestel als geheel in diskrediet brengen. Dit is van een hele andere aard dan D'66 in de jaren zestig en zeventig.

>> Is het afzetten tegen het politieke bestel in het verleden niet gewoon een nettere verwoording van het huidige PVV-standpunt?

Aerts: Het demoniseren van politici of politiek werd altijd al gedaan, bijvoorbeeld van iemand van een andere zuil. Dit afzetten was echter in dienst van het verbeteren van de democratie. Vanaf de jaren negentig zie je dat ook de media zich gaan afzetten tegen het politieke bestel in het geheel.

>> Het manifesteren van een personencultus in de politiek laat zich niet zien in kiezersonderzoek. De oorzaak daarvan is misschien inherent aan kiezersonderzoek: ondervraagden verbergen dat ze zich baseren op een persoon, of ze zijn onbewust onder invloed van de personalisering. Ten tweede zijn populistten juist goed in het creëren van afstand en nabijheid: ze hebben een *leider* die zegt wat het *volk* denkt.

Pels: Bijna alle organisaties hebben een gezicht gekregen. Ook politieke ideeën kunnen niet meer losgekoppeld worden van personen.

Aerts: Doorslaggevend is het echter niet. Als mensen kiezen voor een bank baseren ze zich niet op personen. Voor politiek geldt ongeveer hetzelfde. De kieswijzer weegt bijvoorbeeld vaak veel zwaarder.

Pels: Dat klopt, maar de kieswijzer bestaat eigenlijk uit oneliners. Mensen lezen de verkiezingsprogramma's niet.

Aerts: In het verleden deden kiezers dit ook niet door de verzuilde samenleving. Dat wil niet zeggen dat dit allemaal schadelijk is voor de democratie, het is nu eenmaal aan de orde.

>> Bij GroenLinks geldt een drie-termijnen-regeling voor volksvertegenwoordigers. Moeten we die niet afschaffen, ten behoeve van politiek leiderschap?

Pels: Femke Halsema heeft zich tot een beroemdheid ontwikkeld. Mensen stemden op Femke, niet op GroenLinks. Dit past bij de theorie van Hans van Mierlo: de partij is het servicecentrum voor een politiek leider. We moeten echter oppassen voor het vliegwieleffect van de roem, daarom is een termijnenregel wel goed.

>> Wat is uw advies aan GroenLinks? Hoe kunnen we onze volgende leider selecteren?

Aerts: Wat iemand groot maakt in de politiek is bijvoorbeeld de arrogantie van Pim Fortuyn. Hij was onconventioneel en dat is een belangrijke kwaliteit. Een politicus moet zich niet schuldig voelen voor

zijn vak. Voor GroenLinks ligt er een groot potentieel aan kiezers als een goede leider zich aandient. GroenLinks durft al voor het eigen verhaal uit te komen, en dat moet de partij vasthouden. Een politiek leider die *mediawaarde* weet te verwerven zou voor GroenLinks veel kiezers weten te bereiken. Deze winst zou echter altijd tijdelijk zijn.

>> Welke politici voldoen op dit moment aan uw beeld van een goede politiek leider?

Aerts: Op dit moment niet veel, we leven wat dat betreft in een teleurstellende tijd.

>> Hoe kan een partij het beste een leider rekruteren?

Aerts: Ik ben geen voorstander van extern rekruteren. Wat betreft het intern rekruteren kan er nog een hoop verbeterd worden. Een voorbeeld is de PvdA: de partij heeft wel degelijk intern potentieel, maar doordat bewezen diensten belangrijker zijn dan kwaliteit komt dat er niet uit